

Argumentacja skargi RPO

Podnoszone na gruncie niniejszej sprawy uchybienie prawu ma charakter oczywisty i bezsporny. Bez wątplenia nie jest ono wynikiem odmiennej wykładni, konsekwencją wyboru jednej z możliwych do przyjęcia interpretacji, lecz ewidentnym błędem Sądu. Sąd w sposób oczywisty przeoczył podstawową zasadę prawa spadkowego, wyrażoną w art. 922 § 1 k.c. i art. 925 k.c., że skutek dziedziczenia następuje z mocy prawa, a zatem o porządku dziedziczenia decyduje stan prawny (prawnorodzinny) istniejący w dacie śmierci spadkodawcy. Jak słusznie wskazał Sąd Apelacyjny w Krakowie, „prawo polskie łączy nabycie praw i obowiązków wchodzących w skład spadku ze zdarzeniem, jakim jest śmierć spadkodawcy. Nabycie to nie jest uzależnione ani od złożenia przez spadkobiercę oświadczenia o przyjęciu spadku, ani od uzyskania przez niego orzeczenia odpowiedniego organu państwowego. Wejście przez spadkobiercę w ogół praw i obowiązków zmarłego następuje z mocy prawa. Skutek ten ma miejsce także w sytuacji, gdy spadkobierca nie ma świadomości, że nastąpiła śmierć spadkodawcy i nabył on spadek. Związanie przez ustawę nabycia spadku przez spadkodawcę ze zdarzeniem prawnym, jakim jest śmierć osoby fizycznej, oznacza, że z chwilą śmierci spadkodawcy (otwarcia spadku) spadkobierca wchodzi z mocy prawa w ogół praw i obowiązków należących do spadku” (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 września 2015 r., sygn. akt I ACa 799/15; Legalis nr 1360853). Dlatego też postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku ma z natury swojej charakter deklaratoryjny. Z kolei ewentualne zdarzenia rzutujące na porządek dziedziczenia (jak uznanie spadkobiercy za niegodnego, odrzucenie spadku czy zrzeczenie się dziedziczenia) odnoszą skutek wsteczny na datę otwarcia spadku – i to zawsze na podstawie szczególnego przepisu prawa (art. 928 § 1 k.c., art. 1020 k.c., art. 1049 § 2 w zw. z art. 927 § 1 k.c.). Z całą pewnością skutku takiego nie odnosi natomiast orzeczenie o przysposobieniu działające – w szczególności w zakresie prawa spadkowego – jedynie na przyszłość.

W ocenie Rzecznika wskazane rażąco naruszenie prawa materialnego doprowadziło do naruszenia konstytucyjnej zasady zaufania obywatela do państwa, wywodzonej z art. 2 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej. Zdaniem Rzecznika, ochronie konstytucyjnej na podstawie art. 2 Ustawy Zasadniczej niewątpliwie podlega także zaufanie uczestników obrotu do stanu prawnego ukształtowanego prawomocnym rozstrzygnięciem sądowym. Niekwestionowane jest także, że w świetle zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa adresaci

norm prawnych mają prawo zakładać, że treść obowiązującego prawa jest dokładnie taka, jak to zostało ustalone przez sądy (orz. TK z 13.4.1999 r., K 36/98, OTK 1999, Nr 3, poz. 40; orz. TK z 9.10.2001 r., SK 8/00, OTK 2001, Nr 7, poz. 211; orz. TK z 6.3.2007 r., SK 54/06, OTK 2007, Nr 3A, poz. 23). Innymi słowy, ochronie konstytucyjnej podlega nie tylko zaufanie obywateli do litery prawa, ale także do uzasadnionego sposobu jego interpretacji, przyjmowanego podczas stosowania prawa przez organy państwa (por. wyr. TK z 9.10.2001 r., SK 8/00, OTK 2001, Nr 7, poz. 211; wyr. TK z 6.3.2007 r., SK 54/06, OTK 2007, Nr 3A, poz. 23).

W uzasadnieniu postanowienia z dnia 5 października 2017 r. Sąd Rejonowy wskazał, że wniosek o wyrażenie zgody na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem małoletniej jest bezprzedmiotowy z uwagi na okoliczność, że małoletnia, z racji pozostawania w stosunku przysposobienia pełnego, nie dziedziczyła po biologicznym ojcu. Przedstawiciele ustawowi małoletniej nabrali zatem przekonania, że nie będzie ona wchodziła do kręgu spadkobierców po Nie zaskarżyli przedmiotowego orzeczenia, albowiem mimo negatywnego rozstrzygnięcia, argumentacja leżąca u jego podstaw wskazywała, że nie jest ono niekorzystne dla ich małoletniej córki. Rodzice zaufali zatem dokonanej przez Sąd Rejonowy subsumpcji, tj. zastosowaniu art. 936 § 2 Kodeksu cywilnego do okoliczności faktycznych sprawy, co podlega ochronie w ramach art. 2 Konstytucji RP. Dopiero z uzasadnienia postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 19 marca 2018 r. uczestnicy dowiedzieli się, że nie można w tej sprawie zastosować porządku dziedziczenia określonego w art. 936 § 2 k.c. Orzeczenie Sądu Rejonowego doprowadziło zatem do naruszenia zaufania przedstawicieli ustawowych małoletniej do działań organów władzy państwowej i stanowionego przez nie prawa.

Zdaniem Rzecznika, w opisaney powyżej sytuacji doszło również do naruszenia konstytucyjnych praw małoletniej, która – pomimo podjętych w tym kierunku działań – nie uzyskała skutecznej sądowej ochrony swoich praw. Otóż ustawodawca pozostawia spadkobiercy prawo wyboru co do przyjęcia spadku w określony sposób lub jego odrzucenia (art. 1012 k.c.). System prawny, respektując zasadę autonomii woli podmiotów stosunków cywilnoprawnych oraz ich wolności majątkowej, pozostawia spadkobiercy decyzję, czy przyjmie na siebie ogół praw i obowiązków o charakterze majątkowym przysługujących spadkobiercy w chwili śmierci.

Ponieważ w niniejszej sprawie spadek przypadał małoletniej, możliwość jego odrzucenia w jej imieniu nie zależała do swobodnej i wyłącznej decyzji rodziców. Oświadczenie o odrzuceniu spadku, podobnie jak o przyjęciu spadku wprost, należy zakwalifikować do czynności z zakresu zarządu majątkiem dziecka, a ze względu na to, że w znaczący sposób mogą prowadzić do powiększenia lub zmniejszenia tego majątku, należy

je uznać za przekraczające zakres zwykłego zarządu (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2018 r., sygn. akt III CZP 102/17, Legalis nr 1770406). Dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu wymaga zaś zezwolenia sądu opiekuńczego (art. 101 § 3 k.r.o.). Konieczność uzyskania takiej zgody podyktowana jest ochroną interesów i szeroko rozumianym dobrem dziecka, które stawiane jest ponad interesy majątkowe rodziców (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1961 r., sygn. akt I Co 16/61, Lex nr 105905). W sprawie niniejszej, rodzice małoletniej zwrócili się do Sądu o wyrażenie takiej zgody. Przy czym, uczynili to po zobowiązaniu ich przez Sąd spadku do przedłożenia takiej zgody i w ustawowym terminie. Rodzice małoletniej dochowali zatem należytej staranności w celu odrzucenia spadku. Jednakże błędne zastosowanie przez Sąd przepisu art. 936 § 2 Kodeksu cywilnego uniemożliwiło im dokonanie tej czynności. Tym samym, Państwo nie mogli złożyć oświadczenia woli w imieniu małoletniej córki, którego skutkiem byłoby wyłączenie jej z kręgu spadkobierców, a tym samym z dziedziczenia.

Zdaniem Rzecznika, w sprawie prowadzonej przez Sąd Rejonowy doszło do nierozpoznanania istoty sprawy. Nie ulega wątpliwości, że wydając zezwolenie na podstawie art. 101 § 3 k.r.o. sąd opiekuńczy powinien uwzględnić "swoistość konkretnej czynności prawnej" oraz czy z natury rzeczy może ona godzić w dobro dziecka i jego interes majątkowy (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1977 r., sygn. akt III CZP 73/76, OSNC 1978, Nr 2, poz. 19, Legalis nr 20059). Na tożsame przesłanki podlegające badaniu w toku postępowania z art. 101 § 3 k.r.o. zwracał uwagę Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 17 października 2000 r., sygn. akt III CKN 319/00, gdzie stwierdził, że „Obiektywnym i sprawdzalnym miernikiem czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu jest ciężar gatunkowy dokonywanej czynności, jej skutków w sferze majątku małoletniego, wartość przedmiotu objętego wyrażoną w postępowaniu sądowym czynnością dyspozytywną oraz szeroko pojęte dobro dziecka i ochrona jego interesów życiowych” (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2000 r., sygn. akt III CKN 319/00, Lex nr 536776). W niniejszej sprawie z zeznań wnioskodawcy oraz uczestnika postępowania wynikało, że majątek spadkowy jest obciążony długami (wnioskodawcą w postępowaniu spadkowym był Skarb Państwa – Naczelnik Urzędu Skarbowego). Uwagi Sądu nie zwróciła też okoliczność, że wszyscy najbliżsi zmarłego spadkodawcy, pozostający z nim – w przeciwieństwie do małoletniej – w bezpośredniej styczności (tj. syn, na rzecz którego sporządzono testament, brat oraz bratankowie), spadek odrzucili. Jakkolwiek Sąd dysponował pewnym materiałem dowodowym, w ogóle zaniechał oceny, czy wnioskowana czynność jest zgodna z dobrem małoletniej i jej interesem majątkowym.

W konsekwencji powyższego, postanowieniem z dnia 19 marca 2018 r. Sąd Rejonowy stwierdził, że wraz z bratem nabyła spadek po z

dobrodziejstwem inwentarza. Jakkolwiek orzeczenie to nie jest jeszcze prawomocne, to jednak należy uznać, że zachodzi wysokie prawdopodobieństwo jego utrzymania, jako zgodnego z prawem. Bezsporne w sprawie jest bowiem to, że spadkobierczyni ustawowa nie przedstawiła w ustawowym terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku.

Skorzystanie przez Rzecznika z uprawnienia do złożenia skargi nadzwyczajnej pozostaje konieczne dla urzeczywistnienia prawa małoletniej do wyłączenia się z kręgu spadkobierców po jak też dla ochrony jej interesów majątkowych. Zaskarżone postanowienie nie może w chwili obecnej być uchylone lub zmienione w trybie nadzwyczajnych środków zaskarżenia (realizacja warunku dopuszczalności skargi nadzwyczajnej przewidzianego w art. 89 § 1 *in fine* u.s.n). W sprawie o zezwolenie na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka, która jest sprawą z zakresu prawa opiekuńczego, skarga kasacyjna jest niedopuszczalna (art. 519¹ § 2 k.p.c.), samo zaś kwestionowane orzeczenie zostało wydane przez Sąd I instancji. Zastosowania nie znajdzie także art. 523 zd. 2 k.p.c., albowiem w sprawie nie mamy do czynienia ze zmianą okoliczności sprawy. Zmiana oceny prawnej stanu faktycznego nie mieści się zaś w zakresie powyższego przepisu, co znajduje potwierdzenie w ustabilizowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 1973 r., III CKN 429/72, Legalis nr 17028; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 stycznia 2003 r., IV CKN 1689/00, Legalis nr 59161; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 2015 r., V CSK 516/14, Legalis nr 1281629; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CSK 426/17, Legalis nr 1715332). Ochrony praw małoletniej nie zapewni też podjęcie próby zmiany przedmiotowego postanowienia w trybie art. 577 k.p.c. - o ile działanie takie byłoby w ogóle dopuszczalne ze względu na treść art. 583 zd. 2 k.p.c. (wyłączającego zmianę postanowienia o zezwoleniu na dokonanie czynności ze względu na skutki wobec osób trzecich). Nawet jeśli uznać, że zmiana kwestionowanego postanowienia byłaby możliwa ze względu na dobro małoletniej, jej udzielenie po bezskutecznym upływie terminu z art. 1015 k.c. w sposób oczywisty nie doprowadzi do oczekiwanego przez wnioskodawców rezultatu. Nie zaistniały też jakiegokolwiek podstawy pozwalające na wznowienie postępowania (art. 524 k.p.c. i art. 401, art. 401¹, art. 403 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Ponadto, w okolicznościach niniejszej sprawy nie jest możliwe uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia - pod wpływem błędu - oświadczenia o odrzuceniu spadku w przepisany do tego terminie (art. 1019 k.c.). Przedstawiciele ustawowi nie mogą samodzielnie złożyć tego rodzaju oświadczenia w postępowaniu spadkowym - na przeszkodzie stoi właśnie prawomocność orzeczenia odmawiającego wyrażenia zezwolenia na odrzucenie spadku w imieniu małoletniej.

Z uwagi na fakt, że zaskarżone postanowienie uprawomocniło się w dniu 10 listopada 2017 r., podstawę dla złożenia przez Rzecznika Praw Obywatelskich skargi nadzwyczajnej stanowi art. 115 § 1 u.s.n.

W tym stanie rzeczy niniejsza skarga nadzwyczajna, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich pozostaje uzasadniona i niezbędna dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Orzeczenie Sądu Rejonowego zapadło z rażącym naruszeniem prawa i doprowadziło do istotnego naruszenia konstytucyjnych praw małoletniej W zaistniałej sytuacji postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 5 października 2017 r. powinno zostać uchylone, a sprawa przekazana Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

W ocenie Rzecznika, materiał dowodowy zgromadzony w sprawie nie jest na tyle kompletny, aby Sąd Najwyższy orzekł co do istoty sprawy. Sąd Najwyższy jest bowiem związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, nie może także prowadzić postępowania dowodowego, co wynika z art. 398¹³ k.p.c., znajdującego odpowiednie zastosowanie w sprawie niniejszej na podstawie art. 95 pkt 1 u.s.n. Zachodzi zatem potrzeba przeprowadzenia postępowania dowodowego w celu ustalenia, czy rzeczywiście wnioskowana czynność jest zgodna z interesem małoletniej. Sąd Rejonowy dysponując zaledwie wstępnymi i niepotwierdzonymi przypuszczeniami wnioskodawców co do składu majątku spadkowego w ogóle nie dokonał oceny sprawy pod kątem przesłanki dobra dziecka oraz jego interesu majątkowego. Jak zostało to wskazane w poprzedniej części rozważań, ze strony Sądu Rejonowego doszło do nierozpoznania istoty sprawy. Sąd, wychodząc z założenia, że wniosek jest bezprzedmiotowy, gdyż brak jest potrzeby odrzucenia spadku, nie rozpoznał merytorycznie podstaw tego wniosku. W konsekwencji, w ocenie Rzecznika, powyższe determinuje konieczność przekazania sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Mając na uwadze całokształt przedstawionych powyżej okoliczności, wnoszę jak na wstępie.